

Zapiski bibliograficzne

NIEMCY W DOBIE IMPERIALIZMU

Niemcy przed I wojną światową

LOTHAR RATHMANN: Bismarck und der Übergang Deutschlands zur Schutzzollpolitik (1873/75—1879). *ZfG*. 1956. H. 5.

Przejęcie Niemiec do protekcjonizmu celnego w 1879 r. jest częścią ogólnego rozwoju kapitalizmu w Europie w tym kierunku. Naczelną rolę w polityce rządu Rzeszy odegrał nacisk przemysłowców i przejście junkrów do obozu protekcjonistycznego w połowie lat 70-tych. Względę polityki skarbowej autor stawia na dalszym planie. Polityka protekcyjna kierowała się przeciw interesom mas, na które spadał główny ciężar wysokich cen, szczególnie żywności. Zmianie polityki rządu Bismarcka towarzyszyło zerwanie i walka z liberałami oraz zmiany w gabinecie (upadek Delbrücka i Camphausena).

Niemcy w okresie Republiki Weimarskiej 1919—1933

KARL DIETRICH ERDMANN: Die Weimarer Republik als Forschungsproblem. *VfZ* 1955, H. 1. s. 1—19.

Autor daje ocenę najważniejszych pozycji literatury historycznej, której tematem jest Republika Weimarska. Z tego względu artykuł ma dużą wartość naukową i żaden badacz tego okresu dziejów nie może go pominąć.

ANNELISE THIMME: Gustav Stresemann, Legende und Wirklichkeit. *HZ*. Bd. 181, H. 2. s. 287—338.

Liczne prace i artykuły dowodzą, że zainteresowanie Stresemannem jest coraz większe. Na ostateczną ocenę jego działalności trzeba będzie poczekać aż do chwili udostępnienia archiwum min. spr. zagr. Dobrze się jednak stało, że autorka podsumowała dotychczasowy stan badań, zbadała archiwum Strese-

mana i starała się stworzyć możliwie najwszechstronniejszy obraz tego polityka.

GUNTER ROSENFELD: Das Zustandekommen des Rapallovertrages. *ZfG*. 1956, H. 4. s. 678—697.

Według autora artykułu główną przyczyną zawarcia układu w Rapallo między ZSRR a Republiką Weimarską były względy gospodarcze. Mimo tej tezy Rosenfeld zajmuje się w swoim artykule więcej motywami politycznymi, które wysuwają się nawet na czoło. Artykuł nie wnosi nowych aspektów do problematyki tego zagadnienia.

Niemcy w dobie hitleryzmu 1933—1945 r.

ERICH MATTHIAS: Der Untergang der alten Sozialdemokratie 1933. *VfZ*, 1956, H. 3. s. 250—286.

Przyczynę upadku socjaldemokracji niemieckiej w dobie dojścia Hitlera do władzy autor upatruje w skostnieniu politycznej działalności tej partii w kategoriach tradycyjnych form walki, parlamentaryzmu, praworządności, hierarchizmu itp. Jak na to wskazują również inni autorzy, bezwład socjaldemokracji wystąpił na jaw w fatalny sposób po 20 lipca 1932 r., kiedy kanclerz Papen usunął socjaldemokratyczny rząd pruski Brauna. Po dojściu Hitlera do władzy SPD हुई się, że przez swoją ugodowość będzie mogła uchronić się od represji. Przywódcy socjaldemokratyczni wyjeżdżali za zachętą Göringa za granicę, aby skłonić prasę socjaldemokratyczną do zaprzestania propagandy antyhitlerowskiej. Na podobnym tle doszło do rozłamu między przywódcami pozostałymi w kraju a tymi, którzy uszli za granicę (głównie do Pragi). Zażęły się również nadzieje związane z rozłaniem w rządzie Hitlera i z inter-

wencją wojska. W czerwcu 1933 r. SPD została rozwiązana.

W. WARD FEARNSIDE: Three innovations of national socialist jurisprudence. *Journ. Centr. Europ. Aff.*, July 1956, N. 2. s. 146—155.

Autor omawia trzy przykłady odejścia Niemiec hitlerowskich od przyjętych w ustroju liberalnym zasad praworządności w dziedzinie prawa karnego. Poczynając od „lex van der Lubbe” (28 marca 1933) szereg praw otrzymało zastosowanie wobec przestępstw popełnionych przed wydaniem prawa. W ten sposób zasada „nullum crimen sine lege” została podważona. Przykładem niekonsekwencji i braku poszanowania porządku prawnego był fakt, że zasady tej nie użyto we wszystkich wypadkach. W rezultacie trudno stwierdzić, czy prawodawstwo hitlerowskie uznawało zasadę „nullum crimen sine lege”, czy też nie. Drugim przykładem naruszenia zasad praworządności było karanie ludzi na podstawie „zdrowego ludowego poczucia prawa”. Trzecim wreszcie wyłomem w liberalnych pojęciach prawa karnego było karanie za wykroczenie, nawet jeśli nie udało się ustalić, które szczegółowo z zarzucanych przestępstw zostało dokonane, o ile wiadomo, że przestępstwa dokonano.

Niemcy w okresie II wojny światowej

ALEXANDER FREIHERR VON NEUBRONN: Als „deutscher General” bei Pétain. *VfZ* 1956, H. 3, s. 227—250.

Autor był od jesieni 1942 r. oficerem łącznikowym między dowódcą grupy wojsk „Zachód”, marsz. Rundstedtem, a marsz. Pétain. Omawiany artykuł jest wyjątkiem z manuskryptu zmarłego generała. Autor zmierza do rehabilitacji generalicji niemieckiej. Jego zdaniem, oficerowie starali się złagodzić wybryki hitlerowców. Z drugiej strony ich działalność opozycyjna skrupowana była świadomością wspólnoty losów Niemców w dobie wojny. Ciekawe, choć nie rewelacyjne, są charakterystyki Pétaina i Laval. Przy wszystkich przeciwieństwach

łączył obu tych polityków jeden zasadniczy motyw: wrogość do komunizmu. Autor pisze, że Pétain życzył Niemcom zwycięstwa w razie ewentualnej inwazji alianckiej, bo „w przeciwnym wypadku rozwinię się komunizm”.

KARL O. PARTEL: Zum Problem einer deutschen Exilregierung. *VfZ* 1956, H. 3. s. 286—301.

Sam autor był działaczem niemieckiej emigracji w Ameryce. Jak wiadomo, nie doszło do utworzenia reprezentatywnego przedstawicielstwa emigracji niemieckiej w dobie hitlerizmu. Przyczyny były dwojakie. Po pierwsze, rozbiście emigracji na różne odcienie polityczne. Najbardziej aktywne były grupy komunistyczne i socjaldemokratyczne. Emigracja burżuazyjna natomiast — pomijając intelektualistów — była bardzo słaba. Próby politycznej krystalizacji podejmowane przez różnych polityków, włączając w to Ottona Strassera, nie przyniosły rezultatów. Pierwszą zorganizowaną grupą emigracyjną był utworzony w ZSRR Komitet Wolnych Niemiec.

Z drugiej strony próby utworzenia przedstawicielstwa emigracyjnego spotkały się z zupełną obojętnością mocarstw zachodnich. M. i. Tomasz Mann i Brüning zrezygnowali z podobnych planów za radą Waszyngtonu. Dopiero w kwietniu 1944 r. utworzono w USA Radę Demokratycznych Niemiec. Należeli do niej przedstawiciele wszystkich odcieni politycznych od konserwatystów do komunistów. Zarzucano jej pangermanizm i chęć ratowania Niemiec w duchu Goebbelsa. Różnice zdań na temat stosunku do uchwał jałtańskich spowodowały sparaliżowanie, a następnie upadek Rady.

Przyczyną słabości emigracji była izolacja od kraju. Opozycja militarna przeciw Hitlerowi nie miała żadnego związku z emigracją.

Jerzy Krasuski, Zbigniew Kulak

Skróty: HZ — *Historische Zeitschrift*; Journ. Centr. Europ. Aff. — *Journal of Central European Affairs*; VfZ — *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*; ZfG — *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*.